

ДЕМАРКАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО
В ДИСКУРСИВНОМУ ПРОСТОРИ ВРЯДУВАННЯDEMARCATON OF PUBLIC AND PRIVATE
IN THE DISCURSIVE GOVERNANCE AREA

Базова дихотомія публічного/приватного аналізується в контексті функціональності управлінського дискурсу. Ідентифікуються різні оцінки приватного і публічного дискурсів, а також управлінського дискурсу, вкорінені в різних традиціях їх осмислення. Тематизується поняття дискурсивного простору публічного врядування як поліфонічної мережі комунікативних подій.

Ключові слова: дихотомія «приватне/публічне», дискурс, дискурсивний простір публічного врядування, управлінський дискурс, приватний дискурс, нарративний дискурс, governance-управління.

Базовая дихотомия публичного/частного анализируется в контексте функциональности управленческого дискурса. Идентифицируются различные оценки частного и публичного дискурса, а также управленческого дискурса, укоренившиеся в разных традициях их осмысления. Тематизиру-

ется понятие дискурсивного пространства публичного управления как полифонической сети коммуникативных событий.

Ключевые слова: дихотомия «частное/публичное», дискурс, дискурсивное пространство публичного управления, управленческий дискурс, частный дискурс, нарративный дискурс, governance-управление.

The basic dichotomy of the public / private is analyzed in the context of the governance discourse functionality. Various assessments of private and public discourse, as well as governance discourse, rooted in different traditions of their understanding are identified. The concepts of the discursive public administration area as a polyphonic network of communicative events are themed.

Key words: private / public dichotomy, discourse, discursive public administration area, governance discourse, private discourse, narrative discourse, governance.

УДК 351

Карнаухова М.Д.

молодший науковий співробітник, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Постановка проблеми. Сучасний стан керованості українською державою неминує ініціює дискурси про шляхи і методи підвищення ефективності публічної політики і публічного управління. Проте зрозуміти сутність і феноменологію публічного неможливо без аналізу комплементарного йому поняття приватного, що конкурує з публічним, політизуючись і пов'язуючись із правом, мораллю, розподілом влади і ресурсів, що має як конструктивні, так і деструктивні наслідки. Взаємонакладання і розмежування цих двох понять (публічне/приватне) покликано висвітлити евристичні можливості звернення до них у контексті аналітики публічного управління як дискурсивного простору і процесу соціальної взаємодії.

Власне поняття публічності врядування є дескриптивно тотожним поняттю дискурсу врядування, оскільки специфіка врядування полягає в його переважно дискурсивному характері. Публічний дискурс і є реальністю публічного управління, перманентним і поліфонічним процесом зіткнення опіній, позицій, акцій.

Управлінський дискурс (організаційно-адміністративний, політико-правовий, ціннісно-ідеологічний, кадровий, інформативний тощо) – це не просто інструмент впливу на всі соціальні об'єкти й опису подій у сфері публічного врядування, він є концептуальним підґрунтям істотних змін у соціумі. Цей дискурс має свій простір і потребує потрактування саме

як простір реалізації та актуалізації можливостей співврядування, або діяльність організації простору публічності. Так само як топологічні властивості простору як такого пов'язані з проблемою причинності, так і домінуючу визначеність управлінському простору задає взаємодетермінована суб'єкт-об'єктна/адресатна єдність. Це простір відтворення порушеної або відсутньої узгодженості як усереднені внутрішньо диференційованої і розрізної владної структури, так і між органами влади та її контрагентами – громадськими структурами, здатними нав'язувати бюрократії свої інтереси. Це простір публічної кооперації, що базується на взаємності та довірі і є умовою досягнення публічного блага. Сучасний плюралістичний управлінський дискурс вимагає оновлених теоретичних конструктів, принципів і методологічних моделей ефективного публічного врядування, а отже, потребує аналітики механізмів досягнення ефективного публічно-приватного партнерства і дискурсивного формулювання державно-публічної політики.

Аналіз останніх публікацій. Дихотомія публічне/приватне характеризується багатою традицією аналізу і, водночас відсутністю конвенційного визначення критеріїв їх демаркації, які вказали б траєкторією конструювання самої публічності як «умови і форми акціонізму» (А. Турен) та індикатора активного і функційного громадянського суспільства. Узвичаєне потрактування цієї дихотомії відштовхується від усвідомлення її як такої, що

була закріплена в межах лібералізму. Бо ж феномен публічності генетично пов'язаний з європейським проектом царства свободи, яке Ю. Габермас усвідомив як «необмежену комунікативну спільноту».

Дискурс влади досліджували такі визнані теоретики, як: Т. Адорно, Р. Барт, Ж. Бодрийяр, Р. Водак, Т.А. ван Дейк, Е. Канетті, А. Кожев, Н. Луман, Г. Маркузе, П. Рикер, М. Фуко, Н. Чомські та інші. Дослідження дискурсу влади переважно ототожнювалося з поняттям «маніпуляція» і дослідженням дискурсивних практик влади.

У дослідженні публічного простору після плідних вивчень ролі мережі, індивідуальних факторів та мобілізаційних технік публічного управління відбувся зсув оптики в бік його дискурсивної складової частини. Дискурсивний підхід у його застосуванні до теорії врядування і публічного політичного простору широко застосовують українські дослідники (Р.В.Войтович, В.Г.Воронкова, А.М.Єрмоленко, Ю.Г.Кальниш, В.М.Мартиненко, Н.Г.Попович, Г.Г.Почепцов, О.М.Руденко, В.О.Саламатов, С.О.Телешун, О.Р.Титенко, В.В.Токовенко та ін.). Цілоком слушно артикулюється потреба подальшого розвитку дискурсивного аналізу, методологія якого ще недостатньо розроблена. Найбільш розгорнутий аналіз державно-управлінського дискурсу міститься в розвідці Н.Г.Попович [13]. Проте управлінський дискурс все ще знаходиться на периферії дослідницької уваги, а його концепція потребує системного впровадження. Водночас усе більш очевидним є той факт, що поняття дискурсивного простору публічного врядування потребує окремої дослідницької уваги.

Формулювання цілей (мети) статті.

Метою статті є аналіз специфіки феномена дискурсивного простору публічного управління, здійснений крізь призму демаркації в ньому публічного і приватного.

Виклад основного матеріалу. Основні аспекти диспозиції публічного і приватного, як правило, варіюються в сучасних дослідженнях у діапазоні аналізу публічності, по-перше, як відкритості і свободи, тобто явленості назовні (на протигагу приватному – прихованому і віддаленому від стороннього погляду), і по-друге, як громадськості, колективності (що протистоїть індивідуальному, одиничному), тобто форми діяльності колективних акторів, які артикулюють соціальні проблеми. Два логічні блоки не є принципово непоєднуваними, проте це не усуває необхідності їх демаркації, що й буде продемонстровано далі.

Як особистісний феномен приватність, що є «практикою себе» (М. Фуко), вкорінена

в структурах життєсвіту як його особлива буттєва форма. Узвичаєне розуміння феномена приватного зосереджує увагу здебільшого на індивіді та інтимному й утаємниченому просторі його родинного життя та близького оточення, на межах «невтручання держави». «Свій», дистанційований від «чужого» приватний простір (в якому індивід є важливим як окремість, як автономна і унікальна персона) виявляється не лише топографічним, але й моральнісним поняттям. Не дарма Сократ так поцінював конкретність приватного спілкування, де панує переважно дружнє мислення, на відміну від політики громади (так би мовити, публічного простору), де володарюють матеріальні інтереси і відчутний брак повноцінного спілкування, довіри і дружності.

Не випадково Г. Арендт так була стурбована тим, що внаслідок абсолютизації публічної сфери, характерної для тоталітарних суспільств, максимально розширюються межі офіційної легітимності, зводячи нанівець усі проекти реалізації особистості у приватній сфері. Показово також, що у Й. Габермаса приватність – одна із самостійних сфер поряд із політикою, економікою, державним управлінням і, зрештою, публічністю.

Отже, не викликає сумніву, що приватність (територіальність людини) як соціокультурний феномен, збереження якого в прозорому світі цифрових комунікацій є дедалі більше проблематичним, потребує міждисциплінарного дослідження і нормативного регулювання. Адже онлайн-світ, який спочатку був простором свободи та анонімності, тепер все більшою мірою загрожує базовій цінності приватності, сприяючи інтенсивній концентрації влади. За таких обставин приватність стає проблематичною, відбувається її «привласнення» як мас-медіа, так і інститутами держави. Водночас варто зазначити, що штучне перенесення принципів приватного життя в публічну сферу, заміна публічного порядку порядком приватним призводить до їх перевертання, пріоритету неформальних правил над формальними, коли публічний простір сповнюється утаємниченими взаєминами зі «своїми» (родичами, кумами, друзями тощо) та їх приватними інтересами. Процитуємо влучну думку В. Кебуладзе: «Корупція починається там, де публічність замінює приватність і перебирає на себе її питомі характеристики інтимності та взаємодовіри, але перетравлює їх і перетворює на безсоромливу взаємозраду заради удаваної спільності» [10, с. 118].

Хоча політика завжди опікується долею «публіки», а не особи, приватне контролюється і регулюється публічним простором.

Згадаймо унікальну кантівську візію приватного: «Приватним застосуванням розуму я називаю таке, що здійснюється людиною на довіреному їй громадському посту чи службі» [7, с. 31]. Приватне регламентується зовнішніми інституціями: державою, армією, церквою. Кант вважав, що переважна більшість людей воліють бути під опікою, тобто отримувати напучення: як думати, у що вірити, як чинити. Громадянин зобов'язаний сплачувати податки, офіцер – виконувати накази, священнослужитель – дотримуватися символу церкви. Тож у цій сфері діє явний примус. Натомість публічне («публічне використання розуму»), за Кантом, – це свобода думки перед публікою, свобода обговорювати думку в середовищі освіченої, читаючої і мислячої публіки, свобода критикувати, вислуховувати інші аргументи, пропонувати реформи тощо.

Загально кажучи, «публічність» передбачає наявність спільноти інформованих, компетентних і здатних до самоорганізації заради спільного інтересу громадян; їх активність у взаємодії з іншими політичними акторами уможливорює досягнення найвищого і найбільшого з усіх благ – суспільного блага.

Хоча визначення меж публічного і приватного є однією з домінантних тем політичної думки із часів античності, початок концептуалізації сфери публічності здебільшого пов'язують із працею Ю. Габермаса «Структурна трансформація публічної сфери». Публічна сфера спочатку була визначена ним як «освічена буржуазна спільнота», а потім – і «суспільство в цілому», здатне діяти як критична протипага державі. Габермасове царство свободи – це ідеал прозорості публічності. Демократія є можливою, передусім, завдяки інклюзивності і дискурсивності комунікацій громадян.

Феномен дискурсивної громадської комунікації небезпідставно пов'язують, передусім, із визначальною роллю політичного дискурсу і боротьбою за владу як його домінантною інтенцією. Тому, оскільки, аби «помислити політичну раціональність чи зважити раціональність політичної практики, треба вести мову про політичний дискурс» [14, с. 28], і дослідження раціональності публічного управління передбачає аналіз дискурсу врядування.

Відтак зосередимося детальніше на аналізі феномена дискурсу як комунікативної події. Цей аналіз потребує звернення не лише до його постструктуралістських тлумачень, а й до витоків структуралізму на терені ідей російських формалістів, які розмежували в оповіді фабулу (те, що було в дійсності) і сюжет (те, як ми про це дізналися). Саме це розмежування стало згодом засновком відомої опозиції істо-

рії (статичного плану розповіді) і дискурсу (динамічного плану) Е. Бенвеніста, який усвідомив дискурс як мовлення, привласнюване мовцем. З ідей формалістів впливало, що значення має не просто мова, а сама організація тексту, те, як описуване обертається на історію, нарратив, який має власні механізми функціонування. Водночас Е. Бюїссанс, що одним із перших увів в ужиток поняття дискурсу, відвів йому місце медіатора між мовою і мовленням (*langue – discours – parole*), визначивши як абстрактне поняття мовлення. Це зумовило розуміння дискурсу як процесу, що передбачає систему.

Отже, аналіз управлінської практики як дискурсу має враховувати системність дискурсивного процесу, яка виграє від взаємодії публічних і непублічних акторів, колективного інтелекту, достатньої кількості дискусійних майданчиків і форумів, компетентних і мотивованих активістів.

У межах когнітивно-дискурсивного підходу дискурс розглядають як своєрідну знакову систему, або засіб організації інформації у формі тексту. Системні дослідження в межах цього підходу уможливають аналіз дискурсотвірних для спілкування в межах публічно-управлінської діяльності концептів (і загалом «концептосфери», за термінологією Д.С. Ліхачова) як засобів категоризації соціальних феноменів, що вербально експлікуються в текстах.

Найуживанішим значенням концепта «дискурс» у сучасній наратології є комунікативна подія взаємодії двох свідомостей: креативної (того, хто говорить/пише; інтенції ініціатора комунікації) та рецептивної (того, хто слухає/читає; реалізатора дискурсу) [18]. Така взаємодія здійснюється через об'єктивну даність події тексту, в якому «закодована» інтерсуб'єктивна заданість взаєморозуміння.

Дослідити дискурс крізь призму феномена події прагнули і М. Фуко, і П. Рікер. Зокрема, для М.Фуко дискурс – це засіб і джерело влади [20, с. 448], а його теорія дискурсу – це теорія суспільства як такого, що позначилась, зокрема, проектом із вивчення «*La gouvernementalité*» («управлінської/урядової ментальності»). Цей термін був введений Фуко для вивчення «урядовості», змін у сучасних способах здійснення владних відносин і функціонування дискурсивних практик. Дискурсивна формація постає у Фуко як умова існування дискурсивних практик і є принципом розсіювання і розподілення висловлювань. До того ж, варті уваги його ідеї про суб'єктовітвірний потенціал дискурсу, про те, що суб'єкт висловлювання є певною функцією, яка здатна

отримати наповнення. Тобто, усвідомлюючи дискурс як комунікативну реальність, розташовану «між думкою і мовленням» [20, с. 74], ми маємо на увазі не свідомість, що промовляє, а позицію, яку можуть зайняти різні індивідууми за певних обставин [19, с. 102]. Саме дискурсивні практики кожної епохи, на думку Фуко, встановлюють ті системи «директив», які й зумовлюють притаманний їм код «заборон і добору».

Найбільш поширеним визначенням управлінського дискурсу в політичній лінгвістиці є його розуміння як технології комунікативного впливу різних соціальних груп, об'єктів і суб'єктів влади, що охоплює всі сфери і рівні стосунків держави і суспільства [22]. Проте чи не є таке визначення обмеженням концептуального змісту управлінського дискурсу? Дискурс як «інтерсуб'єктивний простір спілкування» [18, с. 10], погодимося в цьому з В. Тюпою, справді є технологічним і може бути описаним за певними правилами. Проте це навряд чи стосується дискурсів як одиничних (монотекстових) комунікативних подій, які також мають місце в просторі управлінського дискурсу.

Далі переведемо увагу в площину розгляду дискурсивності як такої, що інтенційно корелює з просторовістю. Послугуючись ґрунтовними ідеями В.М. Топорова [17] щодо співвідношення тексту і простору, а також убачаючи можливість розуміння реальності дискурсу як тексту, зазначимо, що дискурс врядування є просторовим, він розміщується в просторі публічно-управлінської діяльності. Своєю чергою, простір врядування як поліфонічна множина подій-повідомлень є дискурсом, що продукується членами дискурсивних коаліцій для просування їх власних інтересів. Дискурс, за висновком П. Бурдьє, – це символічний капітал, що функціонує в просторі; публічний простір задає нам «спільний світ» (Г. Арндт), адже «в просторовому відношенні, – за влучним виразом О. Розенштока-Хюсі, – ми можемо говорити з усіма і слухати всіх» [15, с. 103].

Оскільки способом існування дискурсу є комунікативна подія, яка фіксує комунікативні позиції суб'єкта і об'єкта/адресата, то дискурсивний простір врядування можна визначити як результат їх співтворчості. Когнітивні структури дискурсивного простору, кажучи словами Ю. Лотмана, немов би включають у себе «образ «своєї» ідеальної аудиторії» [11, с. 203]. У структурно-горизонтальному розрізі цей простір заповнений різними функціональними одиницями. Це структурний склад суб'єктів влади, здатних впливати на стан владних справ та управлінських рішень, пред-

ставники домінуючих груп, впливових інститутів чи організацій. І оскільки владні повноваження мають адресне застосування, то цей простір, певна річ, охоплює об'єктів управлінської дії (установи, інститути, акціонерні товариства, громадськість тощо). Проте влада, хоча й являє собою, за висновком Г. Арндт, «те, що утримує громадську сферу, потенційний простір появи між діянням та мовленням людей» [2, с. 153], все ж позбавлена можливості суцільного заповнення цього простору й охоплення його управлінською владою. Адже простір як такий завжди дискретний, має зазори – лакуни між локально розташованими значимостями. І управлінський простір не є виключенням: завжди існуватиме низка складників низького рівня керованості або навіть вільні від управлінського впливу держави зони господарської діяльності. В окремих випадках актуалізується різні частини цього простору.

Симетричні взаємини в управлінському дискурсі забезпечуються соціальною рівністю комунікантів, але здебільшого мають місце асиметричні стосунки, зокрема, коли цього прагне носій високого владного статусу. Вертикальна вісь управлінського простору висвічує його ієрархічну структуру, причому не лише в державно-громадському вимірі, але й у тіншовому. Утім, дискурс не може бути обмежений лише статусно-орієнтованим спілкуванням, оскільки він є відкритим і поширюється також на суб'єктів, не пов'язаних між собою ієрархічними рольовими стосунками. До того ж, тон дискурсу і порядок денний сьогодні все більше визначають актори і їх приватні дискурси, пов'язані з нематеріальними конкурентними перевагами, які є проявом глибинних цінностей і високих етичних стандартів.

Через зростання ролі нематеріальних ресурсів у посиленні конкурентних позицій різних соціальних суб'єктів врядування актуалізується роль стратегії «м'якого» впливу через дискурси, що презентують переконання і привабливий образ. Дж. Най у 1990 р., запропонувавши поняття «soft power», протиставив його «жорстким» засобам політичного й економічного тиску та примусу. «М'яка сила» – це здатність засобами переконання і привабливості досягти чогось, аби інші бажали того ж самого результату, що й ти. До «м'якої сили» відносять, передусім, такі важелі, як демонстрація економічних показників зростання добробуту громадян; привабливість моделі розвитку держави та її дипломатичних здобутків; привабливість гуманітарної політики держави, розвитку творчого потенціалу нації, її культури. І хоча Дж. Най пізніше запропонував концепцію «розумної сили» (smart power),

охарактеризувавши її як «здатність поєднання жорстких і м'яких сил для розроблення виграної стратегії» [23, с. 207], є всі підстави вважати залучення ідеї «м'якої сили» вельми актуальною для українського управлінського дискурсу.

Дискурсивний простір публічного управління (що, окрім центральних органів влади, передбачає місцеве самоврядування, представницькі органи територіальних громад, повноцінні інститути публічної влади) має унаочнюватись у траєкторії скорочення відстані між громадянином і урядом та пом'якшення нормативно-ієрархічних обмежень. Відхід від управлінської моделі, побудованої за принципом «команда/контроль», вимагає зміни інституційних правил гри на засадах оновленого дискурсу про мультиплікацію акторів у процесі вироблення і реалізації політики. Дискурси системи управління відносно неієрархічної і мережевої, заснованої на принципі «роботи команди», починають дискурсивно функціонувати як нові способи взаємодії (наприклад, у формі виробничих нарад), що потребує навіть нових локацій спільної діяльності (наприклад, конференц-залів).

На противагу ідеї ієрархічно організованої системи державного управління популярна на Заході методологічна модель мережевого врядування (*governance*) пропонує ідею «зціплення» державних структур з іншими агентами і асоціаціями громадянського суспільства, втрату жорсткої деталізованості та регламентованості. Так, один із найавторитетніших дослідників публічного врядування Р. А. В. Родс, визначаючи *governance* як нові процеси (або новий метод) врядування, наголошує, що ідея публічного адміністрування і публічної політики має безпосереднє відношення до зміни меж між публічним, приватним і волонтерським секторами, відносини між якими повинні стати відносинами «взаємозалежності», ґрунтуватися на перемовинах, компромісах, обміні інформацією та інших формах співробітництва й узгодження секторальних інтересів [24]. Відтак концепт *governance* позначає комплекс дискурсивно-управлінських дій, покликаних забезпечувати баланс між публічним і приватним, інтер- та інтра-інституційними рівнями.

Водночас дослідники вказують і на певні обмеження методологічного принципу *governance*, зокрема – на можливе надмірне посилення горизонтально-мережевої взаємодії окремих активних груп, що призводить до значного послаблення ролі держави. Держава не повинна втрачати своєї суб'єктності як виразника і представника публічних інтересів. Залучення в публічність стимулює

громадянські здібності і є однією з найважливіших характеристик феномена керованості держави. Адже керованість, як зазначає Л. Сморгунів, – «постійна координація державою відповідальних інтересів у публічному просторі вироблення і реалізації публічної політики і залучення в публічність» [16]. Держава має зберігати свої позиції центрального актора публічного простору мережевої взаємодії на засадах довіри і співробітництва. Показово, що визначення публічно-приватного партнерства як «співпраці» (на договірних засадах) зафіксоване і в законі України «Про державно-приватне партнерство» 2010 року.

Розуміючи приватне як те, що індивідуалізоване в суб'єкті, яким може бути як окремий індивід, так і група, спробуємо означити його дискурсивні риси. «Дія маркується як приватна, якщо вона здійснюється обмеженим колом осіб за їх спільною домовленістю (чи без такої) в момент власне своєї реалізації» [1, с. 146]. Відтак приватний дискурс як окрема, конкретна, ситуаційна комунікативна подія є таким, що позиціонує приватний інтерес, одну тему, позицію чи ситуацію (яка може стати частиною якогось загального дискурсу). Межа між окремими приватними дискурсами визначається зміною суб'єкта, адресата або стратегії дискурсу. Концепт «іншого» дискурсивно позначає входження суб'єкта у приватну сферу. Дискурсивна суб'єктивізація є процесом свідомого самоформування і самоідентифікації. Проте можливим є несвідоме позиціонування себе в межах певного дискурсу. Можливою є й ситуація, коли дискурсивне самопозиціонування не співпадає з ідентифікацією саме із цим дискурсом.

Примітно, що сучасна наратологія для характеристики приватного дискурсу пропонує звернення до гнучкої риторичної модальності опінії, що не претендує на абсолютну істинність або незаперечну переконливість. Приватна опінія являє собою суто індивідуальний зміст свідомості, що підлягає сумніву, оскільки не претендує на узагальнення, і багатозначне витлумачення, але є суб'єктивно цінним. Із позиції опінії дискурс носить приватний, недирективний характер, проте може набути і символічного значення [18, с. 133].

У публічному дискурсі особлива роль також належить конструкціям із пропозиційними настановами: «Я знаю, що...» (модус знання) і «Я гадаю (думаю), що...» (модус опінії). Як правило, публічний дискурс є гетерогенним мовленнєвим простором, в якому стверджуються і знання, і опінії. Якщо йдеться про статусно-орієнтований дискурс суб'єктів влади, то він носить переважно імперативний харак-

тер. Проте якщо йдеться про okazіональний (випадковий) дискурс, що виникає в периферійній ситуації суспільного життя, то він своїм релятивізмом усуває будь-яку імперативність.

Управлінський дискурс, що передбачає аргументативні і маніпулятивні засоби мовленнєвого впливу, може включати елементи різних модальностей і концептуальних настанов. Їх конфігурація позначається поняттям «порядок дискурсу», яким позначають особливе соціальне упорядкування відносин на підставі створення значень, таких як різні дискурсивні сюжети, жанри, стилі (ліберальний, консервативний, владний чи протестний, дискурс суспільної згоди тощо). Як наслідок, утворюється поліфонічна дискурсна мережа. Нагадаємо, що поліфонія, за М. Бахтіним, – це принцип цілісності; різноманіття голосів (дискурсів) поєднується в цілісність через взаємодію.

Відмінність між «приватними» і «суспільними» видами дискурсів вбачають також у протиставленні їх як «позаінституційних» та «інституційно-закріплених». Інституції як «стійкі, поціновувані і відтворювані форми поведінки» (за визначення С. Гантінгтона), будучи пов'язаними з «ідеєю асоціації» (М. Вебер), мають такі складові частини, як «організація і колективні уявлення, що її обслуговують» (М. Оріу). За визначенням П. Бурдьє, будь-який соціальний інститут формує дискурсивний простір, транслюючи дискурси у формі ідей, понять, категорій та принципів, які окреслюють межі нашого осмислення реальності [3, с. 121]. Відтак розуміння публічної політики потребує аналізу централізованого механізму артикуляції інтересів, що втілюється у функціонуванні інститутів.

«У соціальному аспекті, – як справедливо зазначає А. Єрмоленко, – дискурс інституціалізується як універсальний громадський дискурс і постає як регулятивний принцип і соціальна метаінституція критичної перевірки аргументативно досягнутого консенсусу в різних сферах суспільства» [6, с. 73]. Процедура обміну думками і поглядами, публічного обговорення і виникнення аргументованого дискурсу є деліберативною комунікацією, що легітимує цей дискурсивно-діалогічний процес. Тобто громадянське суспільство має сформулювати відкритий мережевий дискурсивний простір, забезпечивши координацію людських стосунків шляхом створення сильних публічних інститутів, які працюють на благо соціальної справедливості.

Цікаво, що в сучасній лінгвістиці існують спроби здійснити типологію дискурсів як мовленнєвої діяльності за принципом їх поділу на персональні та інституційні. Так, Карасик

В.І. визначає *персональний* дискурс як індивідуально-орієнтований. Його підвидами є *побутовий*, повсякденний дискурс (це здебільшого ситуативне, спрямоване на підтримання контакту спілкування) та *буттєвий* (розгорнутий, насичений смислами) дискурс, представлений художніми, філософськими та психологічними текстами. *Інституційний* дискурс визначається як статусно-орієнтований; це спілкування в заданих межах статусно-рольових стосунків. Основні його види: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, науковий тощо. Із зникненням певного соціального інституту зникає (або розчиняється в суміжних типах) притаманний йому дискурс [8, с. 195].

Управлінський дискурс як тип інституційного дискурсу, учасники якого мають чітку комунікаційну мету, здебільшого має риси як наративного, так і ненаративного дискурсів. За визначенням А.-Ж. Греймаса і Ж. Курте, наративний дискурс є таким, що втілюється в оповіданні, на відміну від ненаративного, що здійснюється у формі діалогу. З огляду на інші наукознавчі преференції сучасної наратології є очевидним, що наративний дискурс можна визначити як репрезентацію референтного поля значень у подієвій формі. Коли ж референтна подієвість публічного дискурсу істотно редукована, а також якщо сам інтенційний акт не наділений статусом події, то вони результуються в ненаративні дискурси. Це, наприклад, перформативні (автореферентні) політичні дискурси з мінімальною орієнтацією на адресата: від хвали чи образи до декларацій та закликів, якими сповнені передвиборчі промови. Отже, в основі дискурсивних практик лежить репрезентатив (наратив) або перформатив (як інституційний акт), сила і «магія» якого, за висновком П. Бурдьє, залежить від визнання влади речника (який має «владу його виголосити»), тобто від символічного капіталу тієї групи, що його делегувала. Подеколи в окремих дискурсах не конкретизовані актанти, відсутні просторово-часові маркери – такі дискурси вважаються абстрактними. Проте будь-який абстрактний дискурс можна піддати процесам акторизації, спеціалізації і темпоралізації, і тоді ми отримуємо фігуративний дискурс, що відтворює дійсність.

Управлінський дискурс може обрати стратегію фатичної функції комунікації (контактовстановлюючої, за визначенням Р. Якобсона), спрямованої на підтримання комунікації як такої. Фатика уникає соціально значущої інформації. Замість соціально загостреного інформування і аналітики, що мають бути основною інтенцією суспільно-політичного і ділового дискурсу у сфері управлінської дії, фатика, емоційно

тонуючи спілкування, підсилюючи особистісне начало, спрямована на отримання задоволення від дискурсу та встановлення дружнього міжсуб'єктного контакту. Дослідники вважають, що лівоорієнтовані політичні діячі використовують як робочу настанову саме фатичну функцію комунікації. Тим більше, що інформаційно перенасичені тексти поступово втрачають інтерес у адресата [9, с. 189].

Важливе значення для характеристики дискурсивного простору управління має номінація адресанта. Зокрема, управлінський дискурс отримує риси публіцистичного, коли адресант позначає свою суб'єктивність займенником «Я» і описує своє особистісне ставлення до якогось референта. Водночас управлінському дискурсу притаманні й риси наукового дискурсу, що є безособовим, автор тут виступає від імені «Ми». У безособових дискурсах суб'єкт завуальовано прихований. Формування суб'єктивності може відбуватись як виробництво анонімних стратегій. Таким може бути й алгоритм побудови політичного дискурсу. До того ж, має місце «тенденція до зрощування політичного спілкування з дискурсом мас-медіа» [21, с. 32].

Досить часто і небезпідставно управлінський дискурс ототожнюють із дискурсом менеджменту. Ідея нового державного менеджменту (NPM) базується на можливості використання бізнес-менеджмента в публічному управлінні. NPM, хоча і визнається сьогодні недостатнім для системи державного управління, проте вважається частково ефективним, і його елементи присутні в стратегічному курсі України. Розглянемо детальніше управлінський інструментарій, що сприяє ефективній управлінській діяльності, на прикладі моделі управління результативністю *Performance Management* (PM). Лінгвістичний аналіз словосполучення PM свідчить, що концепт *Performance* вказує на можливість поєднання результативності і ефективності. Поняття *Management* фіксує аспект управління результатами діяльності. Отже, парадигма PM – це дискурс, що засвідчує використання інформації про ефективність та результативність у досягненні цілей; він передбачає: розроблення загальної стратегії і цілей, які фокусуються на індивідуальних досягненнях; моніторинг і координацію процесів виконання; якісну і кількісну оцінку досягнутих результатів; постійну відповідальність за управління результативністю [3]. Горизонт стратегічного планування на загал в умовах перманентного прискорення глобальних змін має тенденцію до все більшого звуження і зменшення. Це призвело до усвідомлення того, що стратегічний дискурс управління має

задавати лише орієнтири, що змальовують образ бажаного майбутнього і заходів щодо його досягнення. Причому ці орієнтири повинні бути не стільки часовими (термін виконання), скільки подієвими (подія досягнення певної мети). Відтак усе більше унаочнюється факт необхідності нарративно-дискурсивного оформлення стратегії публічного управління як форми подієвої оповіді, що має справу з організмом, який динамічно трансформується.

Водночас прагнення до самореалізації і самовизначення окремих автономних, не позбавлених горизонту вибору, компетентних виконавців в умовах надлишкової інформації постмодерного суспільства постійно зростає. Цілеспрямованість цих автономних агентів публічної сфери потребує дискурсивної підтримки (певної риторики, яка акцентує обмеження груп тиску, гуманістичний менеджмент, менеджмент творчості, м'яке лідерство, дирижизм тощо) і адекватних політичних дій, орієнтованих на реалізацію творчих можливостей індивіда. Це інтерактивний підхід, коли вимоги формуються в результаті невинної взаємодії та самоорганізації акторів управління, їх гарної «інноваційної реакції», тобто автоматичної реакції на зовнішні виклики і постійної готовності до трансформацій у відповідності з мінливими цілями. І ця готовність до реконфігурації цілей визнається дослідниками важливішою за слідування початковій меті.

Не випадково наразі змінюються акценти у визначенні суспільно-політичного руху, який, за свідченням українських дослідників, постає як «група людей, що прагне змін у колективній поведінці, а не група людей, що прагне справедливості» [5, с. 11], його спрямована назовні діяльність передбачає вимоги соціальних інновацій. Цікаво, що феномен змін конститує і суть дискурсу як такого; так, у визначенні С.С. Неретіної: «Дискурс – це мовлення, підхоплене (рос.: «речь, застигнутая») в момент зміни значень» [12, с. 4]. Згадаємо також, що, за Е. Гіденсом, актор припиняє бути актором, якщо втрачає здатність «вносити зміни», здійснюючи певний владний акт, тим самим здатність володарювати приписується кожному актору.

Можемо констатувати, що дискурсивний простір врядування в Україні існує в таких основних формах:

1) продукovanі владою чи на її замовлення дискурси (накази, закони, нормативні акти, доповіді, виступи офіційних осіб тощо), основна прагматична настанова яких – цілеспрямований вплив на адресата шляхом публічного транслювання імперативів і конституювання відносин між групами інтересів та політикою;

2) тексти діячів громадських інститутів, організацій, рухів та автономних публічних акторів (звернення, заяви, інтернет-сайти тощо) у формі нарративного дискурсу чи діалогу, що переважно артикують вимоги змін і оновлень, адресовані владі, просувають низові інтереси. Ці тексти також охоплюються поняттям дискурсивного простору врядування, проте не є самодостатніми, потребуючи набуття певного «права» називатися інституційним дискурсом врядування.

Ці два кластери, що відбивають модель комунікації влади з підвладними, певна річ, не є ідеальними типами, необхідними для побудови того суспільного ладу, коли потреби громадян превалюватимуть над інтересами держави і електоральної політики. А відтак дискурсивний простір врядування потребує подальшого проєктивного наукового осмислення як простір командної гри, дискурсивна презентація якого має перешкоджати втраті ознак «публічності» і «приватності», засвідчуючи не панування *над* кимось і вплив *на* когось, а взаємини (або простір) *між* компетентними акторами управління.

Висновки. Отже, соціальна суб'єктність індивіда-громадянина виступає і як публічна, і як приватна; релятивізація їх меж в управлінському дискурсі не усуває постійної напруги між ними. Публічний розум, громадськість, група (як «дієве ми») має спільні цінності, володіє схожими уявленнями щодо засобів їх досягнення і дискурсивно засвідчує свою колективну ідентичність. Приватне теж має власне дискурсивне оформлення – авторське дискурсивне позиціонування.

Дискурсивний простір врядування є поліфонічною мережею комунікативних подій. Це мережевий простір публічних подій-повідомлень, що репрезентують взаємовплив владних інституцій, групових агентів управлінської сфери і автономних політичних акторів. Він категоризується в знаках управлінського дискурсу: вербальних та невербальних; інформаційно насичених та фатичних (контакто-встановлюючих); фігуративних та абстрактних; емотивно нейтральних та здатних викликати сильні емоції; відмінних за характером референції та функційною спрямованістю. Основними типами його унаочнення є тексти з пропозиційними настановами, що артикують соціальні проблеми і пропонують шляхи їх розв'язання.

Аналіз публічного врядування крізь призму експлікації його дискурсивного простору дозволяє вивчати динамічний баланс публічних і приватних дискурсів у структурі комунікацій суспільства, виявляти сфери розривів і пере-

кручень між полями публічного і приватного, а також царини звуження самого поля публічного дискурсу і публічної етики, що неминуче тягне за собою розвиток процесів комунікативної маргіналізації. Зрештою, дискурсивний простір врядування потребує домінування теоретичного за формою знання, залучення інтерпретації та оновленого порядку дискурсу для концептуалізації майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвська. Ю. Приватність як складова соціальної реальності: сутність, функції та генеза.
2. Арндт Г. Становище людини. Львів, 1999.
3. Армстронг М., Бэрон А. Управление результативностью. Система оценки результатов в действии. Москва : «Альпина Паблишер», 2018.
4. Бурдые П. Социологический анализ. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Ин-та социологии РАН. Москва, Санкт-Петербург. 2001.
5. Гамза І. Суспільно-політичний рух. Київ, 2018.
6. Ермоленко А. Дискурс в архітектоніці мовної прагматики. *Філософська думка*. 2016. № 4.
7. Кант И. Ответ на вопрос: что такое Просвещение? / Кант И. Собр. соч. в 8-ми томах. Москва. 1994. Т. 8.
8. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002.
9. Ключев Е.В. Речевая коммуникация. Москва. 2002.
10. Кебуладзе В. Феноменология публичности: приватність, публічність, влада. *Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації*. Київ. 2007.
11. Лотман Ю.М. Семиосфера. Санкт-Петербург. 2001.
12. Неретина С.С. Агон войны. *Электронный философский журнал Vox*. Вып.18.
13. Попович Н.Г. Державно-управлінський дискурс у структурі політико-адміністративної комунікації. Київ, 2017.
14. Пролеєв С. Гетерогенність політичного дискурсу: три основні формації. *Філософська думка*. 2013. № 4.
15. Розеншток-Хюсси О. Язык рода человеческого. Москва – Санкт-Петербург. 2000.
16. Сморгун Л.В. Государство, сотрудничество и инклюзивный экономический рост.
17. Топоров В.Н. Пространство и текст. *Текст: семантика и структура*. Москва. 1983. С. 227–284.
18. Тюпа В. Дискурс. Жанр. Москва : Intrada, 2013.
- 18а. Тюпа В. Дискурсивные формации: очерки по компаративной риторике. Москва : Юрайт, 2018.
19. Фуко М. Археология знания. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003.
20. Фуко М.М. Воля к истине. Москва, 1996.
21. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса.
22. Шилина С.А. Управленческий дискурс: социологический анализ.
23. Nye J. The Future of power. NY : Public Affairs, 2011. P. 207–208.
24. Rhodes R.A.W. Network Governance and the Differentiated Polity. *Selected Essays*. V. 1. 2017.
25. Sorensen E, Torfing J. Metagoverning Collaborative Innovation in Governance Networks. 2017.